

*Орися Ковальчук
Світлана Козут*

**ОСНОВИ
ПСИХОЛОГІЇ
ТА ПЕДАГОГІКИ**

Ковальчук Оріся Богданівна — кандидат педагогічних наук, доцент. Народилася 23 січня 1973 року у м. Львові в сім'ї педагогів.

1995 року закінчила географічний факультет Львівського університету імені Івана Франка за спеціальністю “Географія”. Протягом 1995—1998 років навчалася в аспірантурі при кафедрі педагогіки. Закінчивши аспірантуру, працювала на посаді асистента, а згодом, після захисту кандидатської дисертації (2000 р.), доцентом цієї ж кафедри.

2006 року закінчила гуманітарно-природничий факультет Інституту післядипломної освіти при Львівському університеті і отримала другу вищу освіту за спеціальністю “Психологія”.

Її науковими інтересами були історія та теорія педагогіки, зокрема розвиток українського кооперативного шкільництва у Галичині (кінець XIX—перша половина XX ст.), професійна освіта, соціальна психологія, психолого-педагогічне діагностування, комп'ютеризація навчального процесу. Автор понад 40 наукових і навчально-методичних праць, з них 6 посібників (у т. ч. “Системи освіти зарубіжних країн”, “Діагностування результатів навчання”, “Практикум з педагогіки”).

1 серпня 2006 року після нетривалої хвороби Оріся відійшла у Вічність у віці розквіту творчих сил, залишивши недописані сторінки наукових праць, багато нездійснених задумів, мрій, надій і сподівань, добру пам'ять скромної і працьовитої людини та велику журбу люблячим її батькам.

Когут Світлана Ярославівна (11.04.1974) — учитель, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної і соціальної педагогіки.

Закінчила педагогічний факультет Дрогобицького державного педагогічного інституту імені Івана Франка (1998), аспірантуру Львівського національного університету імені Івана Франка (2003). Науковий ступінь кандидата педагогічних наук присуджено у 2006 році.

Учасник тренінгу “Стати нейтральним посередником” за програмою Канадського інституту вирішення конфліктів у рамках Проекту розбудови громадянського суспільства (2000). Науковий стипендіат Інституту педагогіки Ягеллонського університету при Фундації Королеви Ядвіги (м. Краків, Польща; 2002, 2004 роки).

Учасник численних науково-практичних конференцій різного рівня. Автор 40 наукових публікацій, у т. ч. чотирьох навчально-методичних посібників (у спів-авторстві). Наукові зацікавлення охоплюють проблеми історії, теорії та практики соціальної педагогіки, методичні й теоретико-організаційні засади підготовки фахівців для сфери соціально-педагогічної діяльності в Україні та за кордоном.

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Орися Ковальчук, Світлана Когут

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

За загальною редакцією *Л. Ковальчук*

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Львів
Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка
2009

ББК–Ч 31+109 я 73
УДК 371+159.9 (075.8)
К 56

Автори:

О. Ковальчук (теми 1, 3, 4, 5, 9), С. Когут (теми 2, 6, 7, 8)
За заг. ред. Л. Ковальчук

Рецензенти:

д-р пед. наук, проф. Г.П. Васянович
(Львів, Львівська державна фінансова академія);
д-р пед. наук, проф. Л.М. Романишина
(Хмельницький, Національна академія Державної прикордонної служби України);
канд. психол. наук, доц. О.І. Мешко
(Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка);
проф., член-кор. АПН України М.Й. Боришевський
(Київ, Інститут психології імені Григорія Костюка АПН України).

*Рекомендовано Міністерством освіти
і науки України як навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
Лист № 1/11-5543 від 16.07.2009 р.*

Ковальчук Оріся, Когут Світлана

К 56 Основи психології та педагогіки: навч. посібник / Оріся
Ковальчук, Світлана Когут; [за заг. ред. Л. Ковальчук]. – Львів:
Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 624 с.

ISBN 978-966-613-715-2

У посібнику систематизовано на засадах інтегративного підходу психолого-педагогічні аспекти розвитку та формування особистості, сутність психічних процесів, станів, властивостей особистості, теорії навчання, освіти і виховання; визначено та висвітлено змістовий компонент кожної теми; зазначено види самостійної роботи студентів; розроблено дидактичні матеріали до вивчення окремих тем; запропоновано діагностичний блок для здійснення контролю і самоконтролю знань, умінь та навичок студентів, особистісних і професійних якостей тощо. Матеріали цього випуску сприятимуть осмисленню студентами предмета, завдань і змісту навчальної дисципліни “Основи психології та педагогіки”.

Посібник може бути використаний викладачами, магістрантами і студентами педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації.

Рис. 75. Табл. 118. Бібліогр: 230.

ББК–Ч 31+109 я 73
УДК 371+159.9 (075.8)

ISBN 978-966-613-715-2

© Ковальчук Оріся, Когут Світлана, 2009
© Львівський національний університет

імені Івана Франка, 2009

Навчальне видання

КОВАЛЬЧУК Оріся Богданівна,

КОГУТ Світлана Ярославівна

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

За загальною редакцією *Л. Ковальчук*

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Редактор *Л. Макітринська*
Технічний редактор *С. Сенік*
Коректор *Н. Радилицька*

Підп. до друку 23.11.2009. Формат 70×100/16. Ум. друк. арк. 50,3. Тираж 500 прим. Зам.
Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка.
79000 Львів, вул. Дорошенка, 41.

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Передмова

Сучасні трансформаційні зміни в суспільстві, нові напрямки у розвитку економічної, політичної, соціальної та культурної сфер внесли значні корективи у вимоги до освітньої галузі, суттєво підвищили її роль у модернізації суспільства. Освіту розглядають сьогодні як умову підготовки молодого покоління до життя в європейському співтоваристві, виховання творчої, освіченої, моральної, здатної до вирішення самостійних професійних рішень нової генерації.

Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття) було поставлено завдання зробити вищу освіту могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу. Сучасна національна система освіти й виховання сьогодні перебуває у вирі європейської освітньої інтеграції: відчутні зміни в оновленні змісту освіти, використанні сучасних форм, методів, засобів навчання, модернізації наукових досліджень та ін. Зазначені зміни сприятимуть створенню умов для розвитку творчого потенціалу особистості, що забезпечить успіх майбутньої професійної діяльності й особистісного становлення.

Продуктивна професійна діяльність, формування соціальної і трудової активності майбутніх фахівців можливі за умови опанування студентами в час навчання у вищих закладах освіти базового комплексу компетенцій (соціальних, полікультурних, комунікативних, інформаційних, саморозвитку та самоосвіти, трудових). Цьому значною мірою сприяють дисципліни гуманітарного циклу, зокрема курс “Основи психології та педагогіки”. У запропонованому посібнику висвітлено матеріали досвіду роботи авторів на економічному, механіко-математичному, фізичному факультетах та факультетах електроніки, прикладної математики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Метою вивчення курсу є психолого-педагогічне підготування фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” до педагогічної діяльності у середніх загальноосвітніх навчальних закладах, а також до взаємодії з людьми у різноманітних установах, що мають характер управлінської, організаторської та навчально-виховної діяльності.

Завдання курсу полягає в:

- ♦ ознайомленні студентів із загальними засадами психології як науки, основними положеннями психології діяльності й пізнавальних процесів, психології особистості та міжособистісних взаємин;
- ♦ формуванні у студентів адекватного розуміння процесу навчання та виховання як педагогічної взаємодії суб'єктів обопільної діяльності;
- ♦ створенні умов, за яких студенти з об'єкта професійної підготовки організуються на суб'єкт індивідуального професійного розвитку;
- ♦ психолого-педагогічне підготування до проходження педагогічної практики у різних типах навчальних закладів.

Навчальною програмою курсу передбачено:

- ♦ вивчення загальних засад психології та педагогіки як наук про людину; (психологічні особливості розвитку особистості; сутність потреб, мотивів, цінностей, темпераменту, характеру та здібностей людини; психологічні основи діяльності та спілкування людини; специфіка професійного педагогічного спілкування, основні тенденції розвитку освіти у сучасному світі, вибрані проблеми теорії навчання та освіти, актуальні питання теорії й практики сучасного виховання);
- ♦ написання індивідуальних практичних, творчих робіт;
- ♦ опрацювання завдань діагностичних опитувальників, тестів;
- ♦ проведення лекційних занять з використанням поєднання сучасних технологій навчання (міжпредметного, проблемного, програмованого навчання).

У процесі вивчення курсу студенти повинні **знати**:

- ♦ сутність понять “психіка”, “свідомість”, “несвідоме”, “особистість”;
- ♦ методи наукового психолого-педагогічного дослідження;
- ♦ особливості розвитку особистості;
- ♦ індивідуальні стани і властивості особистості;
- ♦ особливості пізнавальних процесів, які властиві людині;
- ♦ роль емоційно-вольової сфери;
- ♦ діяльнісно-поведінкову сферу особистості;
- ♦ світові тенденції розвитку освіти;
- ♦ сутність педагогічної діяльності, її особливості;
- ♦ зміст, методи, форми й засоби навчання;
- ♦ сутність процесу виховання учнів;

- ◆ шляхи формування спільноти учнів;
- ◆ особливості організування педагогічного спілкування, його стилі.
У процесі вивчення курсу студенти мають набути таких **умінь**:
- ◆ давати психологічну характеристику людині;
- ◆ діагностувати власні здібності та здібності одногрупників до навчальної діяльності, розвитку психологічної допитливості;
- ◆ визначати навчальну мету, підбирати і структурувати зміст навчального матеріалу;
- ◆ застосовувати методи, прийоми й засоби організування навчання учнів;
- ◆ керувати своєю поведінкою;
- ◆ аналізувати результати власної навчальної діяльності, корегувати її, формувати педагогічне мислення, професійні переконання.

Ґрунтовному засвоєнню основних теоретичних положень психології і педагогіки, формуванню практичних умінь та навичок сприятиме зворотний зв'язок викладача й студентів під час лекцій, а також обговорення, рефлексії, осмислення студентами особистого життєвого досвіду, непрофесійної педагогічної діяльності; вироблення особистого бачення, поглядів стосовно психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів; виконання запропонованих індивідуальних практичних завдань, що винесені для самостійного опрацювання.

Особливістю посібника є його структурованість згідно з кредитно-модульною системою організації навчання. У ньому подано:

- ✓ **тематичний план** вивчення дисципліни “Основи психології та педагогіки”;
- ✓ **змістовий компонент** вивчення тем відповідно до тематичного плану, кожна з яких потрібно розглядати у такій послідовності:
 - ◆ *план вивчення теми*;
 - ◆ *літературні джерела до вивчення теми*;
 - ◆ *ключові поняття теми*;
 - ◆ *теоретичний блок* (висвітлено навчальний матеріал);
 - ◆ *практичний блок* (наведено індивідуальні завдання творчо-пошукового характеру);
 - ◆ *діагностичний блок* (розроблено тестові завдання для самоконтролю знань; запропоновано психолого-педагогічні тести, анкети тощо);
- ✓ **питання, винесені на залік**;
- ✓ **використані літературні джерела**.

Посібником можуть користуватися викладачі курсу “Основи психології та педагогіки” до підготування й проведення різного типу занять та при організуванні самостійної роботи студентів. Для студентів це видання буде корисним під час самостійного опрацювання тем курсу, виконання індивідуальних завдань, підготування до заліку або іспиту. Пропоновані психолого-педагогічні тести, опитувальники служитимуть опорою для формування професійно-педагогічної спрямованості навчання, що значно поліпшить якість підготування майбутніх фахівців.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
“ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ”**

Таблиця 1. Тематичний план вивчення дисципліни
“Основи психології та педагогіки” студентами II курсу
фізичного факультету та факультету електроніки

Тема заняття	Кількість годин, відведених на:	
	лекційні заняття	самостійну роботу
Змістовий модуль 1		
Проблема розвитку особистості у психології та педагогіці		
<i>Тема 1.</i> Психологія як наука. Методи наукових досліджень у психології	2	2
<i>Тема 2.</i> Педагогіка як система наук про виховання людини. Методи науково-педагогічного дослідження	2	2
<i>Тема 3.</i> Особистість, її структура. Вікова періодизація розвитку особистості	2	2
<i>Тема 4.</i> Когнітивна сфера особистості. Пізнавальні процеси	2	2
<i>Тема 5.</i> Індивідуальні стани і властивості особистості	2	2
Змістовий модуль 2		
Становлення особистості у психології та педагогіці		
<i>Тема 6.</i> Вибрані питання освіти й навчання особистості	2	3
<i>Тема 7.</i> Психологія спілкування у педагогічній діяльності	2	2
<i>Тема 8.</i> Актуальні питання виховання гармонійної особистості	2	2
<i>Тема 9.</i> Особистість і колектив у педагогічній роботі	1	2
Всього годин: 36	17	19

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенк Г.Ю. Интеллект: новый взгляд // Вопросы психологии, 1995. № 1.
2. Аксиоми для нащадків: Українські імена у світовій науці. Зб. нарисів / Упоряд. і передм. О.К. Романчука. Львів, 1992.
3. Ананьев Б.Г. О методах современной психологии / Психологические методы. Л., 1976.
4. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. М., 1977.
5. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки. М., 1980.
6. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. 7 междунар. изд. СПб., 2003.
7. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебн. для вузов. М., 1995.
8. Антуан де Сент-Екзюпери. Маленький принц. Минск, 1986.
9. Афонина Г.М. Курс лекций и семинарские занятия / Под ред. О.А. Абдуллиной. Ростов-н/Д, 2002.
10. Бабанский Ю.К. Педагогика. М., 1988.
11. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология: Учеб. пособие. Ростов-н/Д, 1999.
12. Батаршев А.В. Диагностика способности к общению. СПб., 2006.
13. Белухин Д.А. Личностно ориентированная педагогика. М., 2005.
14. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. СПб., 1992.
15. Берн Э. Лидер и группа. О структуре и динамике организаций и групп / Пер. с англ. А.А. Грузберга. Екатеринбург, 2002.
16. Бернс Р. Школьная организация и стиль преподавания // Развитие Я-концепции и воспитание. М., 1986.
17. Большая психологическая энциклопедия. М., 2007.
18. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. К., 2001.
19. Браун-Галковська М. Домашня психологія: подружжя, діти, родина / Пер. з польськ. З. Городенчук. Львів, 2000.
20. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. СПб., 2003.
21. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. К., 2004.
22. Бэрон Р., Бирн Д., Джонсон Б. Социальная психология: ключевые идеи. СПб., 2003.
23. Варій М.Й. Загальна психологія: Підручник. К., 2007.
24. Васильева З.И., Ахаян Т.К., Белозерцев Е.П. и др. Практикум по психологии: Учеб. пособие / Под ред. З.И. Васильевой. М., 1998.
25. Васянович Г.П. Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект): Монографія. Львів, 1997.
26. Васянович Г.П. Педагогічна етика. Львів, 2005.

27. *Ващенко Г.* Вибрані педагогічні твори. Дрогобич, 1997.
28. *Ващенко Г.* Виховання волі і характеру: Підруч. для педагогів. К., 1999.
29. *Ващенко Г.* Виховний ідеал. Полтава, 1997.
30. *Ващенко Г.* Загальні методи навчання: Підруч. для педагогів. К., 1997.
31. *Вилюнас В.* Психологія емоцій. СПб., 2004.
32. *Вишневський О.І.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич, 2003.
33. Вища освіта України і Болонський процес: Навч. посібник / За ред. *В.Г. Кременя*. Тернопіль, 2004.
34. *Волкова Н.П.* Педагогіка: Посібник. К., 2001.
35. *Волкова Н.П.* Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посібник. К., 2006.
36. *Галузинський В.М., Євтух М.Б.* Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. К., 1995.
37. *Гамезо М.В., Домашенко І.А.* Атлас по психології: Інформ.-метод. пособие. М., 2001.
38. *Гільбух Ю.З.* Розумово обдарована дитина. К., 1993.
39. *Гірник А., Бобрю А.* Конфлікти: структура, ескалація, залагодження. К., 2003.
40. *Гольдштейн А., Хомик В.* Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам / Пер. з англ. *В. Хомика*. К., 2003.
41. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний словник. К., 1997.
42. *Гордон Драйден, Джаннетт Вос.* Революція в навчанні / Пер. з англ. *М. Олійник*. Львів, 2005.
43. *Грабовська С.Л., Равчина Т.В.* Конфлікти без насильства. Львів, 2001.
44. *Грибанова А.Д., Калинин В.К., Кларина Л.М.* и др. Психологія виховання: Пос. для метод. дошк. и начальн. школьн. образования, преподавателей, психологов / Под ред. *В.А. Петровского*. М., 1995.
45. *Гришина Н.В.* Психологія конфлікта. СПб., 2000.
46. *Даниленко М.В., Даниленко Л.І.* Педагогічні задачі: Навч. посібник. К., 1991.
47. Державна національна програма "Освіта" / Україна XXI ст. / К., 1994.
48. *Джемс У.* Научные основы психологии. Минск, 2003.
49. *Джонсон, Девід В.* Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування / Пер. з англ. *В.С. Хомика*. К., 2003.
50. *Джуринский А.Н.* История педагогики: Учеб. пособие для студ. педвузов. М., 2000.
51. *Джуринский А.Н.* Развитие образования в современном мире: Учеб. пособие. М., 1999.
52. *Добенько О.В., Бондаренко Є.А.* Педагогічна техніка: Навч. посібник / За заг. ред. *Л.М. Романишиної*. Тернопіль, 2000.
53. *Донцов А.И.* Психологія колектива. Методологические проблемы исследования. М., 1984.
54. *Дружинин В.Н.* Психологія общих способностей. СПб., 2007.

55. *Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А.* Психологический словарь-справочник. Минск, 2001.
56. *Заброцький М.М.* Вікова психологія: Навч. посібник. К., 2002.
57. *Заброцький М.М.* Педагогічна психологія: Курс лекцій. К., 2000.
58. Загальна психологія: Підручник / За заг. ред. *С.Д. Максименка*. К., 2000.
59. *Зайченко І.В.* Педагогіка: Навч. посібник. Чернігів, 2003.
60. *Заячківська Н.М.* Зміст освіти в середній загальноосвітній школі: Навч.-метод. матеріали. Львів, 2001.
61. *Зязюн І.А., Сагач Г.М.* Краса педагогічної дії: Навч. посібник. К., 1997.
62. *Иващенко Ф.И.* Задачи по общей и педагогической психологии: Учеб. пособие. Минск, 1999.
63. *Изард К.* Эмоции человека. М., 1980.
64. *Історія педагогіки* / За ред. *М.С. Гриценка*. К., 1973.
65. *Капська А.Й.* Соціальна робота: Навч. посібник. К., 2005.
66. *Карнеги Д.* Как завоевать друзей и оказать влияние на людей: Сочинения. М., 2001.
67. *Карпенчук С.Г.* Теорія і методика виховання: Навч. посібник. К., 1997.
68. *Касьяненко М.Д.* Педагогіка співробітництва: Навч. посібник. К., 1993.
69. *Кірсанов В.В.* Психолого-педагогічна діагностика: Підручник. К., 2002.
70. *Классному руководителю.* Учеб.-метод. пособие / Под ред. *М.И. Рожкова*. М., 2001.
71. *Клименко В.В.* Психологія творчості: Навч. посібник. К., 2006.
72. *Ковальчук Л.О., Ковальчук О.Б.* Система освіти зарубіжних країн: Навч. Посібник. Львів, 2003.
73. *Ковальчук Л.О.* Практикум з педагогіки: Навч. посібник. Львів, 2005.
74. *Ковальчук Л.О.* Основи педагогічної майстерності: Навч. посібник. Львів, 2007.
75. *Ковальчук О.Б.* Діагностування результатів навчання: Навч. посібник. Львів, 2004.
76. *Ковальчук О.Б.* Практикум з педагогіки: Навч. посібник. Львів, 2006.
77. *Козырев Г.И.* Введение в конфликтологию. М., 2001.
78. *Кон И.С.* В поисках себя: Личность и самосознание. М., 1984.
79. *Кондаков И.М.* Психология: Иллюстрированный словарь. СПб., 2003.
80. *Кондрашова Л.В.* Сборник педагогических задач: Учеб. пособие. М., 1987.
81. Концепція національного виховання // Рідна школа, 1995. № 6.
82. Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі // Рідна школа, 1991. № 6.
83. *Корольчук М.С., Крайнюк В.М., Марченко В.М.* Психологія: схеми, опорні конспекти, методики: Навч. посібник. К., 2005.
84. *Корольчук М.С., Осьодло В.І.* Психодіагностика: Навч. посібник. К., 2007.
85. *Корсак К.В.* Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів: Монографія / За заг. ред. проф. *Г.В. Фокіна*. К., 1997.

86. *Коршак Э.В., Лишенко А.І., Савченко В.Ф.* Фізика, 10 кл.: Підруч. для загальноосвіт. навч. закладів. Ірпінь, 2003.
87. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К., 1989.
88. *Кошманова Т., Брайс Л., Голм Г., Равчина Т.* Педагогіка для громадянського суспільства: Навч. посібник / За заг. ред. *Т.С. Кошманової*. Львів, 2005.
89. *Кошманова Т.С.* Розвиток педагогічної освіти у США (1960—1998 рр.): Монографія. Львів, 1999.
90. *Кравець В.П.* Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття: Навч. посібник. Тернопіль, 1996.
91. *Кравець В.П.* Історія класичної та зарубіжної педагогіки та шкільництва: Навч. посібник. Тернопіль, 1996.
92. *Крайг Г., Бокум Д.* Психологія розвитку / Пер. с англ. *Т.В. Прохоренко*. СПб., 2004.
93. *Крутецкий В.А.* Основы педагогической психологии. М., 1972.
94. *Крутецкий В.А.* Психология математических способностей школьников. М., 1968.
95. *Крушельницька О.В.* Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник. К., 2003.
96. *Кузьмина Н.В.* Способности, одаренность, талант учителя. М., 1985.
97. *Кузьмінський А.І., Вовк Л.П., Омеляненко В.Л.* Педагогіка: Практикум. К., 2003.
98. *Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л.* Педагогіка: Підручник. К., 2003.
99. *Кукушин В.С.* Дидактика (теория обучения): Учеб. пособие. М., 2003.
100. *Кулагина Н.Ю., Колюцкий В.Н.* Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учеб. пособие. М., 2001.
101. *Кульневич С.В.* Педагогика личности от концепций до технологий: Учеб.-практич. пособие. Ростов-н/Д, 2001.
102. *Кун Д.* Основы психологии: Все тайны поведения человека. СПб., 2003.
103. *Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М.* Межличностное общение: Учебник. СПб., 2003.
104. *Курляк І.Є.* Загальний огляд історичного розвитку зарубіжної освіти (від стародавніх часів до ХІХ ст.): Навч.-метод. посібник. Львів, 2000.
105. *Левин К.* Психология личности: Тексты. М., 1982.
106. *Левин К.* Разрешение социальных конфликтов. СПб, 2000.
107. *Леві В.* Нестандартна дитина / Пер. з рос. *А.М. Гатненка*. К., 1991.
108. *Лихачев Б.* Педагогика: Курс лекцій. М., 1999.
109. *Лозниця В.С.* Психологія менеджменту. Теорія і практика. Навч. посібник. К., 2001.
110. *Лозниця В.С.* Психологія і педагогіка: основні положення. Навч. посібник. К., 2001.
111. *Ломов Б.Ф.* Методологические и теоретические проблемы психологии. М., 1984.

112. *Лурия А.Р.* Внимание и память. М., 1975.
113. *Майерс Д.* Социальная психология / Пер. с англ. *С. Меленевская, Д. Викторова, В. Гаврилов, С. Шпак.* СПб, 2000.
114. *Макаренко А.С.* Методика організації виховного процесу. Вибр. тв.: У 7 т. К., 1954. Т. 5.
115. *Макаренко А.С.* Мої педагогічні погляди. Вибр. тв.: У 7 т. К., 1954. Т. 4.
116. *Макаренко А.С.* Проблеми шкільного виховання. Вибр. тв.: У 7 т. К., 1954. Т. 5.
117. *Максименко С.Д., Соловієнко В.О.* Загальна психологія: Навч. посібник. К., 2001.
118. *Максимов В.Г.* Педагогическая диагностика в школе: Учеб. пособие. М., 2002.
119. *Максимюк С.П.* Педагогіка: Навч. посібник. К., 2005.
120. *Малафійк І.В.* Дидактика: Навч. посібник. К., 2004.
121. *Маркова А.К.* Психология труда учителя: Книга для учителя. М., 1993.
122. *Мартиненко С.М., Хоружа Л.Л.* Загальна педагогіка: Навч. посібник. К., 2002.
123. *Мельник Л.П.* Психологія управління: Курс лекцій. К., 2002.
124. *Мешко О.І.* Практикум з курсу "Загальна психологія": Навч. посібник. Тернопіль, 2008.
125. *Мешко О.І.* Психологія малих груп: Навч. посібник. Тернопіль, 2003.
126. *Минияров В.М.* Педагогическая психология: Учебник / Отв. ред. *Б.С. Тетерин.* М., 2005.
127. *Мойсеюк Н.Є.* Педагогіка: Навч. посібник. К., 2001.
128. *Молодцова Н.Г.* Практикум по педагогической психологии. СПб., 2007.
129. *Москаленко В.В.* Соціальна психологія: Підручник. К., 2005.
130. *М'ясоїд П.А.* Загальна психологія: Навч. посібник. К., 2004.
131. *М'ясоїд П.А.* Задачі з курсу загальної психології: Навч. посібник. К., 2000.
132. Народна педагогіка: світовий досвід / Уклад.: *А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко.* К., 2003.
133. *Немов Р.С.* Психология: Учебник: В 3 кн. Кн. 1. М., 2001.
134. *Немов Р.С.* Психология: Учебник: В 3 кн. Кн. 2. М., 2001.
135. *Немов Р.С.* Психология: Учебник: В 3 кн. Кн. 3. М., 2001.
136. *Ниренберг Д., Калеро Г.* Как читать человека словно книгу. М., 1988.
137. Общий практикум по психологии: Метод наблюдения. Ч. II / Под ред. *М.Б. Михалевской.* М., 1985.
138. *Оконь В.* Введение в общую дидактику. М., 1990.
139. *Орлов А.А., Агафонова А.С.* Введение в педагогическую деятельность: Учеб.-метод. пособие. М., 2004.
140. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / За заг. ред. *О.М. Пехоти.* К., 2002.

141. Основи національного виховання: Концептуальні положення / За заг. ред. *В.Г. Кузя, Ю.Д. Руденка, З.С. Сергійчук*. К., 1993. Ч.1.
142. Основи психології: Підручник / За заг. ред. *О.В. Киричука, В.А. Роменця*. К., 1996.
143. *П'ятакова Г.П., Заячківська Н.М.* Сучасні педагогічні технології та методика застосування їх у вищій школі. Львів, 2003.
144. *Падалка О.С., Нісімчук А.М., Смолюк І.О., Шпак О.Т.* Педагогічні технології: Навч. посібник. К., 1996.
145. *Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н.* та ін. Основи практичної психології: Підручник. К., 2001.
146. *Партико Т.Б.* Курс загальної психології: Навч. посібник. Львів, 2002.
147. *Парыгин Б.Д.* Социальная психология. СПб., 1999.
148. *Пачковський Ю.Ф.* Психологія підприємництва. Навч. посібник. Львів, 2001.
149. *Пашукова Т.І., Допіра А.І., Дьяконов Г.В.* Практикум із загальної психології / За ред. *Т.І. Пашукової*. К., 2000.
150. Педагогика: Учеб. пособие / Под ред. *Ю.К. Бабанского*. М., 1988.
151. Педагогика: Учеб. пособие / *Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И, Шиянов Е.Н.* / Под ред. *В.А. Сластенина*. М., 2000.
152. Педагогическая энциклопедия: В 4 т. / Под ред. *А.И. Каирова, Ф.Н. Петрова*. М., 1964. Т. 4.
153. Педагогический поиск / Сост. *И.И. Баженова*. М., 1989.
154. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. *Б.М. Бим-Бад*. М., 2003.
155. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. *І. Зязюна*. К., 1997.
156. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. *І. Зязюна*. К., 2004.
157. *Петровский А.В.* Личность. Деятельность. Коллектив. М., 1982.
158. *Пиаже Ж.* Психология, междисциплинарные связи и система наук // XVIII Междунар. психолог. конгресс. 4—11 августа 1966 г. Москва. М., 1969.
159. *Підласий І.П.* Діагностика та експертиза педагогічних проєктів. К., 1998.
160. *Пістун П.* Дидактичні матеріали для тематичного контролю знань з фізики, 10 клас. Тернопіль, 2003.
161. *Платонова Н.М., Якунин В.А.* Педагогика. СПб., 1993.
162. *Подласый И.П.* Педагогика: Учеб. пособие. М., 1996.
163. *Пометун О., Пироженко Л.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К., 2003.
164. Практикум по возрастной психологии: Учеб. пособие / Под ред. *А.А. Головей, Е.Ф. Рыбалко*. СПб., 2008.
165. Практическая психология в тестах, или как научиться понимать себя и других. М., 2001.
166. *Прокофьев И.И.* Педагогика: Учеб. пособие. Минск, 2002.
167. Психологические особенности ориентации педагогов на личностную модель взаимодействия с детьми / Под ред. *В.Г. Маралова*. М., 2005.

168. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник *О.М. Степанов*. К., 2006.
169. Психологія / За ред. *Г.С. Костюка*. К., 1968.
170. Психологія. З викладом основ релігії / За ред. *о. Юзефа Макселона*: Пер. з польської *Т. Чорновіл*. Львів, 1998.
171. Психологія: Підручник / За ред. *Ю.Л. Трофімова*. К., 1999.
172. Рабочая книга школьного психолога / Под ред. *И.В. Дубровиной*. М., 1991.
173. *Рапацевич Е.С.* Педагогика: Большая современная энциклопедия. Минск, 2005.
174. *Реан А.А., Коломинский Я.Л.* Социальная педагогическая психология. СПб, 2000.
175. *Рогов Е.И.* Личность учителя: теория и практика. Ростов-н/Д, 1996.
176. *Рогов Е.И.* Психология человека. М., 2001.
177. *Роджерс К., Фрейберг Д.* Свобода учиться / Науч. ред. *А.Б. Орлов*. М., 2002.
178. *Рожков М.И., Байбородова Л.В.* Организация воспитательного процесса в школе: Учеб. пособие. М., 2000.
179. *Романишина Л.М.* Система поэтапного контролю навчальної діяльності студентів педагогічних університетів за модульно-рейтинговою технологією навчання з дисциплін природничого циклу: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. К., 1998.
180. *Роменець В.А., Маноха І.П.* Історія психології ХХ століття: Навч. посібник. К. 1998.
181. *Руденко Ю.* Основи сучасного українського виховання. К., 2003.
182. *Рыбакова М.М.* Педагогические ситуации и конфликты // Педагогическая психология: Хрестоматия / Сост. *В.Н. Карандашев, Н.В. Носова, О.Н. Щепелина*. СПб., 2006.
183. *Савенков А.И.* Психологические основы исследовательского подхода к обучению. Учеб. пособие. М., 2006.
184. *Савенкова Л.О.* Педагогічне спілкування: Навч. посібник. К., 1997.
185. *Савчин М.В.* Соціальна психологія. Дрогобич, 2004.
186. *Сарджвеладзе Н.И.* Метод монологического интервью // Вопросы психологии, 1984. № 2.
187. *Семиченко В.А.* Психология общения. Киев, 1998.
188. *Семиченко В.А.* Психологія педагогічної діяльності: Навч. посібник. К., 2004.
189. *Семчишин М.* Тисяча років української культури: Історичний огляд культурного процесу. К., 1993.
190. *Сергеев И.С.* Основы педагогической деятельности. СПб., 2004.
191. *Сеченов И.М.* Рефлексы головного мозга: Избр. философ. и психолог. произведения. М., 1947.
192. *Сисоєва С.О.* Педагогічна творчість: Монографія. Х.; К., 1998.
193. Словник іншомовних слів / За ред. *О.С. Мельничука*. К., 1985.

194. *Стельмахович М.Г.* Українська родинна педагогіка. К., 1996.
195. *Степанов О.М., Фіцула М.М.* Основи психології і педагогіки: Навч. Посібник. К., 2003.
196. *Столяренко Л.Д.* Педагогическая психология: Учеб. пособие. Ростов-н/Д, 2003.
197. *Столяренко Л.Д., Самыгин С.И.* Психология и педагогика в вопросах и ответах: Учеб. пособие. Ростов-н/Д, 1999.
198. *Сухомлинський В.О.* Слово вчителя в моральному вихованні. Вибр. тв.: У 5 т. К., 1977. Т. 5.
199. *Сухомлинський В.О.* Методика виховання колективу. Вибр. тв.: У 5 т. К., 1977. Т. 1.
200. *Сухомлинський В.О.* Наші вчителі, вихователі. Вибр. тв.: У 5 т. К., 1977. Т. 4.
201. *Сухомлинський В.О.* Серце віддаю дітям. Вибр. тв.: У 5 т. К., 1977. Т. 3.
202. *Сухомлинський В.О.* Сто порад учителяві. Вибр. тв.: У 5 т. К., 1977. Т. 2.
203. *Талызина Н.Ф.* Педагогическая психология: Учебник. М., 1999.
204. *Теплов Б.М.* О методах психологического исследования. Избр. труды: В 2 т. М., 1985. Т. 2.
205. *Теплякова К.Г.* Конфликт и общение. Одесса, 2001.
206. *Троицкий М.М.* Современное учение о задачах и методах психологии // Вопросы психологии, 1995. № 4.
207. *Трухін І.О., Шпак О.Т.* Основи шкільного виховання: Навч. посібник. К., 2004.
208. Українська педагогіка в персоналіях: Навч. посібник: У 2 кн. / За ред. *О.В. Сухомлинської*. К., 2005.
209. *Ушинський К.Д.* Людина як предмет виховання. Педагогічна антропологія. Вибр. тв.: У 6 т. К., 1952. Т. 4.
210. Философский энциклопедический словарь. М., 2006.
211. *Фіцула М.М.* Педагогіка: Посібник. К., 2000.
212. *Фрейд З.* Психоаналитические этюды / Пер. с нем. *Д.И. Донского, В.Ф. Круглянского*. Минск, 2001.
213. *Фрейджер Р., Фейдимен Дж.* Личность: теории, эксперименты, упражнения. СПб., 2002.
214. *Фридман Л.М., Пушкина Т.А., Каплунович И.Я.* Изучение личности учащегося и ученических коллективов. М. 1988.
215. *Хуторской А.В.* Современная дидактика: Учеб. для вузов. СПб., 2001.
216. *Цимбалюк І.М.* Психологія спілкування: Навч. посібник. К., 2004.
217. *Цюра С.Б.* Педагогіка особистого досвіду: Практикум для самостійної роботи. Львів, 2006.
218. *Чайка В.М.* Основи дидактики. Тексти лекцій і завдання для самоконтролю: Навч. посібник. Тернопіль, 2002.

219. *Чельшкова М.Б.* Теория и практика конструирования педагогических тестов: Учеб. пособие. М., 2002.
220. *Шевандрин Н.И.* Психодиагностика, коррекция и развитие личности: Учебник. М., 2001.
221. *Щербань П.М.* Прикладна педагогіка. К., 2002.
222. *Ягулов В.В.* Педагогіка: Посібник. К., 2002.
223. *Якса Н.В.* Основи педагогічних знань: Навч. посібник. К., 2007.
224. *Янів В.* Нариси до історії української етнопсихології / Упор. *М. Шафовал.* К., 2006.
225. *Яценко Т.Я.* Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник. К., 1996.
226. *Krajewska A.* Pomiar efektywności kształcenia w szkole wyższej w badaniach // *Dydaktyka szkoły wyższej*, 2004. № 3.
227. *Krajewska A.* Statystyka dla pedagogów. Białystok, 1997.
228. *Окоń W.* Nowy słownik pedagogiczny. Warszawa, 2007.
229. *Pedagogika: Podręcznik akademicki / Pod. red. Z. Kwiecińskiego, B. Śliwerskiego.* Warszawa, 2007.
230. *A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area / Bologna Working Group on Qualifications Frameworks; Ministry of Science, Technology and Innovation, Bredgade 43, DK-1260. Copenhagen, 2007.*

З М І С Т

Передмова	3
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ”	6
Змістовий модуль I	
ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІЦІ	
Тема 1. ПСИХОЛОГІЯ ЯК СИСТЕМА НАУК ПРО ЛЮДИНУ. МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	7
Теоретичний блок	8
1.1. Психологія як наука, її об’єкт і предмет дослідження	8
1.2. Характеристика головних психологічних категорій	17
1.3. Головні галузі психології	21
1.4. Міжпредметні зв’язки психології	29
1.5. Методи наукових досліджень у психології	32
Практичний блок	55
Практичне завдання № 1. Психологія як система наук про людину. Методи наукового дослідження	55
Діагностичний блок	60
Завдання для самоконтролю	60
Діагностичні тести	73
Тема 2. ПЕДАГОГІКА ЯК СИСТЕМА НАУК ПРО ВИХОВАННЯ ЛЮДИНИ. МЕТОДИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	85
Теоретичний блок	86
2.1. Педагогіка як наука, її об’єкт і предмет дослідження	86
2.2. Характеристика головних педагогічних категорій	97
2.3. Головні галузі педагогіки	101
2.4. Міжпредметні зв’язки педагогіки	104
2.5. Логіка і методи наукових досліджень у педагогіці	105

Практичний блок	111
Практичне завдання № 2. Педагогіка як система наук про виховання людини. Методи науково-педагогічного дослідження ..	111
Діагностичний блок	115
Завдання для самоконтролю	115
Діагностичні тести	124
Тема 3. ОСОБИСТІТЬ, ЇЇ СТРУКТУРА. ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	129
Теоретичний блок	130
3.1. Поняття “людина”, “індивід”, “особистість”, “індивідуальність” у сучасній науці	130
3.2. Сутність головних теорій особистості	136
3.3. Структура особистості, ознаки. Механізми захисту	148
3.4. Розвиток і формування особистості. Її соціалізація	157
3.5. Фактори розвитку особистості	166
3.6. Вікова періодизація психічного розвитку та етапи життєвого шляху особистості. Вікова криза	176
3.7. Особливості педагогічної взаємодії з особистістю школяра у різні вікові періоди з урахуванням сензитивності кожного віку	181
Практичний блок	196
Практичне завдання № 3. Особистість, її структура. Вікова періодизація розвитку особистості	196
Діагностичний блок	199
Завдання для самоконтролю	199
Діагностичні тести	212
Тема 4. КОГНІТИВНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ, ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕСИ	236
Теоретичний блок	236
4.1. Поняття про когнітивну сферу особистості, її структура	237
4.2. Відчуття (природа, види, властивості, закономірності)	238

4.3. Сприймання (поняття, функції, види, особливості)	247
4.4. Поняття про мислення, розумові дії, мисленнєві операції. Форми мислення. Різновиди мислення. Процеси розуміння, розв'язання завдань	252
4.5. Поняття про пам'ять, асоціації. Різновиди, процеси, індивідуальні особливості пам'яті	270
4.6. Увага, її різновиди, форми, структурні особливості	279
4.7. Поняття про уяву, її різновиди, процеси, особливості	286
Практичний блок	291
Практичне завдання № 4. Когнітивна сфера особистості	291
Діагностичний блок	293
Завдання для самоконтролю	293
Діагностичні тести	309
Тема 5. ІНДИВІДУАЛЬНІ СТАНИ І ВЛАСТИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ	328
Теоретичний блок	329
5.1. Поняття про емоції та почуття. Форми переживання емоцій і почуттів. Властивості емоційних явищ	329
5.2. Поняття про волю, мотиви. Вольова діяльність, вольові дії. Головні вольові якості.....	340
5.3. Поняття про темперамент, його типологія, властивості, специфіка діяльності ...	347
5.4. Поняття про характер. Його структура, типологія. Формування характеру як педагогічна проблема	359
5.5. Здібності, задатки. Види, структура, розвиток здібностей	371
Практичний блок	379
Практичне завдання № 5. Індивідуальні стани і властивості особистості	379
Діагностичний блок	382

	Завдання для самоконтролю	382
	Діагностичні тести	395
Змістовий модуль 2	Тема 6. ВИБРАНІ ПИТАННЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ ОСОБИСТОСТІ	413
	Теоретичний блок	414
СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІЦІ	6.1. Світовий освітній простір. Головні за- сади Болонського процесу	414
	6.2. Дидактика як наука. Зміст освіти в сучасній школі	418
	6.3. Процес навчання, його структура	427
	6.4. Закономірності та принципи навчання..	429
	6.5. Загальні методи навчання	436
	6.6. Форми організування навчання.....	444
	6.7. Аналіз та оцінення навчальної діяль- ності учнів	449
	Практичний блок	453
	Практичне завдання № 6. Вибрані питання освіти й навчання особистості	453
	Діагностичний блок	457
	Завдання для самоконтролю	457
	Тема 7. ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	473
	Теоретичний блок	474
7.1. Поняття про спілкування. Сутність пе- дагогічного спілкування	474	
7.2. Функції та сторони спілкування	477	
7.3. Засоби спілкування	480	
7.4. Педагогічне спілкування як взаємодія...	489	
7.5. Спілкування як міжособистісне розу- міння	499	
Практичний блок	506	
Практичне завдання № 7. Психологія спіл- кування у педагогічній діяльності	506	
Діагностичний блок	510	
Завдання для самоконтролю	510	
Діагностичні тести	524	

Тема 8. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ ГАРМОНІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ	531
Теоретичний блок	532
8.1. Процес виховання, його особливості та структура	532
8.2. Закономірності й принципи виховання	535
8.3. Основні напрями виховання	538
8.4. Методи, прийоми і засоби виховання... ..	540
8.5. Організаційні форми виховної роботи.. ..	543
8.6. Самовиховання і перевиховання	546
8.7. Критерії вихованості особистості	552
Практичний блок	554
Практичне завдання № 8. Актуальні питання виховання гармонійної особистості	554
Діагностичний блок	558
Завдання для самоконтролю	558
Діагностичні тести	569
Тема 9. ОСОБИСТІТЬ І КОЛЕКТИВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ	571
Теоретичний блок	572
9.1. Поняття про групи. Види груп	572
9.2. Взаємодія в групі. Соціальна фасилітація та інгібіція	576
9.3. Головні характеристики групи	578
9.4. Колектив, його ознаки, види, функції... ..	581
9.5. Стадії розвитку колективу	584
9.6. Взаємини особистості та колективу. Соціальна роль і соціальний статус особистості. Лідери	590
Практичний блок	595
Практичне завдання № 9. Особистість і колектив у педагогічній роботі	595
Діагностичний блок	596
Завдання для самоконтролю	596
Діагностичні тести	602
Питання, винесені на залік (іспит)	604
Методичні рекомендації до підготування та написання практичних завдань (портфолію)	607
Список використаної літератури	610

